

V. МОВА ХУДОЖНІХ ТВОРІВ

Людмила Підкуймуха

ЗАОКЕАНСЬКІ ТЕКСТИ ПИСЬМЕННИКІВ ЛІТЕРАТУРНОГО УГРУПОВАННЯ «ДВНАДЦЯТКА»: ТЕМАТИЧНЕ РОЗМАЙТТЯ Й ОСОБЛИВОСТІ МОВИ

Уже наприкінці ХХ ст. лінгвісти починають звертатися до тем, які були табуйовані в радянський період, про які радше воліли мовчати. Однією з таких є вивчення західного варіанта української літературної мови. І хоча вже є чимало праць зазначеної тематики (Гірняк, 2018; Гулл & Кошарська, 2014; Підкуймуха, 2016; Ткач, 2007; Шевельов, 2003 та ін.), проаналізовано також мовлення української діаспори в Північній Америці (Гудима, 2011; Жлуктенко, 1990; Недашківська, 2018; Підкуймуха, 2016; Тараненко, 2003 та ін.), недостатньо залишаються вивченими еміграційні твори з погляду лексичного складу. Проте нині такі розвідки стають можливими завдяки тому, що діаспорні тексти оцифровують і викладають у загальний доступ.

Джерельною базою дослідження стали такі прозові твори «Дванадцятки» – угруповання, що об'єднувало молодих письменників Львова міжвоєнного періоду: «Два кулемети (з вояцького бльокноту)» (1954), «Етюди (мініатюри)» (1955), «Розмова зі смертю. Новели й оповідання» (1993), «То не так як вдома. Гуморески» (1993) Я. Курдидика; «Свято на оселі» (1975) Б. Нижанківського; «Будні і

неділя. Новелі, гуморески, фейлетони» (1973), «Записки з буднів» А. Курдидика (1977); «Герой передмістя» (1958), «Перелетні птахи» (1952) І. Керницького; «Дорога на Високий Замок» (1964) З. Тарнавського. Доступ до цих матеріалів ми отримали в бібліотеці Українського бібліотечного товариства в Торонті, місія якого – «долучити до бібліотеки всі оригінальні матеріяли в оцифровній формі; реклямувати вартість українських матеріалів та доступ до них в оцифрованій формі; допомогти іншим бібліотекам оцифрувати канадські діаспорні видання» (*Українське бібліотечне*).

Творчість письменників «Дванадцятки» ставала об'єктом лінгвістичних (Підкуймуха, 2020) та літературознавчих (Галета, 2010) досліджень, у видавництві «Піраміда» вийшла антологія прозових творів «Дванадцятки» (2006). Проте тексти, що друкувалися в США й Канаді, куди емігрували митці у воєнний та повоєнний періоди, ще не були об'єктом ґрунтовних мовознавчих досліджень. *Мета* цієї роботи полягає в аналізові лексичних особливостей діаспорних текстів літературного угруповання «Дванадцятка».

Теоретичні засади

Державна роз'єднаність земель між двома імперіями – Австро-Угорською та Російською, відмінні суспільно-політичні умови на цих територіях зумовили формування української літературної мови наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. у двох варіантах – західно- та східноукраїнському. Західноукраїнський зазнав впливу польської та німецької, а східноукраїнський – російської.

Західноукраїнський варіант літературної мови, або, як зазначено в енциклопедії «Українська мова», західноукраїнська мовно-літературна практика – це «варіант української літературної мови зі специфічними ознаками, зумовленими історичними, політичними, соціальними та мовними (діалектними) чинниками, який функціонував на західноукраїнських землях упродовж ХІХ – першої половини ХХ ст.» (Муромцева, 2004, с. 197-198).

На думку Л. Ткач, західноукраїнський варіант літературної мови формувався на ґрунті галицько-буковинського койне, тобто такого «наддіалектного мовного утворення, у якому поєдналися традиції мовлення української освіченої верстви, що формувалися від кінця ХVІ ст., народнорозмовне мовлення у його різноманітних діалектних виявах, а також елементи новоутворюваних соціолектів, що відображали професійне розгалуження соціалемами української мови» (Ткач, 2007, с. 522). Основні джерела формування галицько-буковинського койне – діалекти південно-західного наріччя, вплив співтериторіальних мов (німецької, польської, румунської), що зумовлено поліетнічним складом населення цього регіону (Ткач, 2000, с. 10).

Письменники літературного угруповання «Дванадцятка» у своїх текстах послуговуються саме західноукраїнським варіантом літературної мови, що спостерігаємо на всіх мовних рівнях:

- фонетичному – більше позицій фонем *г*: *гараж*, *магістр*, *емігрантський*, *еміграція*, *мітинг* тощо: *Михайлина Пітульська, чоловік якої повісився кілька років тому в гаражі* (Нижанківський, 1975, с. 10). *А інша якась бородата потвора, немов би опер-мавпа над цілою чередою, зтягнула мою вишивану сорочку,*

- в якій я ще на першу **еміграцію** втікав, зтягнула, шельма, та й парадує, ще й дурні міни робить, ніби кепкує з мене в живі очі!.. (Керницький, 1952, с. 63–64);
- правописному – написання л – ль, ла – ля, лу – лю тощо в словах іншомовного походження: *алькоголь, меланхолійний, доляр, льотерея, Лляріон, плян* тощо. Селепко в своєму щоденному існуванні завжди покликається на добро України, зокрема тоді, коли це можна продемонструвати словами і кількома **долярами** (Нижанківський, 1975, с. 14). Але виявилось, що **льотерея** не відбудеться, бо свято патріотичне, а не якесь там парадіяльне... (Нижанківський, 1975, с. 38). У своїх заокеанських текстах письменники «Дванадцятки» також дотримувалися норм «харківського» правопису 1928 року, зокрема, вживали -ія- для передавання звукосполучення -іа- в лексичних запозиченнях, наприклад, *соціяльний, офіціяльний, індіян* тощо: А з тими бляшаними коробками така справа: тутешні уродженці, **індіяни**, караїби, чи як їх там звати, це народ вельми шикарний, що надзвичайно любить у всяких прикрасах та оздобах (Керницький, 1952, с. 64–65); у словах грецького походження літеру θ передано через т: Це знаменитий **міт** перетриває до кінця світу! (Нижанківський, 1975, с. 76); збережено літеру е у словах *Европа, європейський: Джентелмен з тебе ще з доброї європейської школи* (Курдидик, 1993б, с. 10);
 - граматичному – граматичне значення роду запозичених іменників, який в українській мові може виявляти залежність від роду цього іменника в польській або німецькій мовах: *роля (ж) – п. gola (ж), парада (ж) – п. parada (ж)* тощо. **Стій! Парада** не скінчилася (Нижанківський, 1975, с. 70);

– морфологічному – закінчення *-и* в родовому та місцевому відмінках однини: *природности, дійсности, крови, радости, чести, сміливости* тощо: *Одежа створює фальшиву достойність, яка є запереченням природности* (Нижанківський, 1975, с. 6). Сповістивши одним духом таку надзвичайну новину, я зараз же зацокався і, налякавшись своєї **сміливости** – засоромлено вмовк (Керницький, 1958, с. 16); закінчення *-ови* в давальному відмінку однини іменників чоловічого роду II відміни: *татови, чоловікови*;

словотвірному – збереження суфіксів *-ов(ий), -ев(ий)* у прикметниках: *спортовий, рятунковий, дубельтовий* тощо: *Якщо ви призабули цей історичний факт, то я вам пригадаю, що в 30-их роках біжучого століття нашої ери пан Макс зачислявся до кращих воротарів Спортового товариства «Україна», яке взагалі славилось тоді знаменитими оборонцями на двох стовпцях* (Керницький, 1958, с. 53). *Празник у нас був, як казали парохіяни, дубельтовий: раз, що церква стояла під покровом св. Володимира, друге, що нашому отцеві парохіві теж було ім'я Володимир* (Керницький, 1958, с. 76).

Л. Ткач зауважує, що «активізація словотвірного типу прикметників *-ов(ий), -ев(ий)* у західноукраїнському варіанті літературної мови кінця XIX – початку XX ст. була зумовлена щонайменше двома причинами – по-перше, їх традиційною продуктивністю в українській мові, а по-друге, підсилювальним впливом польської мови, в якій прикметники на *-п(у,-і)* утворюються від дієслівних основ, а прикметники на *-ов(у)* – від основ інших частин мови» (Ткач, 2007, с. 341).

– вказівні займенники *сей* (цей), *тамтой* (той); вживання предикативних прислівників *вільно* (можна), *не*

вільно (не можна): *Можна пропити всі гроші, але не вільно пропити розуму* (Нижанківський, 1975, с. 11).

- лексико-семантичному – *кнайпа* ‘корчма, шинок’, *гальба* ‘кухоль’, *лектура* ‘читання, література для читання’, *шина* ‘рейка’ тощо: *То гарний кусень дороги на ріг Кохановського і Панської – до **кнайпи** «Під крученими стовпами»* (Тарнавський, 1964, с. 43). *Мілько Диригула завжди, коли приходила відповідна нагода, говорив:*
- *Перед Другою світовою війною він випивав дві-три гальби річно, на фестині або на вечерницях, а **гальба** в руці, як він думав, додавала йому поваги...* (Нижанківський, 1975, с. 15).
- *Для мене, – розповідала потім письменниця, – це був, як тут кажуть, сюрпрайс, несподіванка, що представниця молодого покоління, на яке так усі нарікають, не тільки прочитала мою книжку, але й під впливом цієї **лектури** сама ступила на літературну стежку і пише по-українськи* (Керницький, 1973, с. 35).

Такі відмінності склалися під впливом різних чинників – місцевих діалектів, співтериторіальних мов, офіційних (державних) мов, що функціонували на території тих держав, до яких належали українські землі, мов культурної орієнтації, суб’єктивних нахилів авторів – представників різних варіантів (Статєєва, 2009, с. 28). У західноукраїнському варіанті літературної мови лексичні одиниці з латинської, французької, італійської мов найчастіше переймалися за посередництва польської та німецької; необхідні для того часу назви понять з різних комунікативних сфер (освіта й наука, державна та військова служби, фінансова й медична царини) запозичувалися також безпосередньо з німецької чи польської (*амбасада* ‘посольство’, *алярм* ‘тривога, сполох’, *абсольвент* ‘випускник’ та ін.).

О. Муромцева зазначає, що «цілком природним процесом було творення нових слів, переважно абстрактної лексики, розширення значень існуючих слів, калькування, особливо термінів, з різних мов, а то й прямі запозичення, насамперед з польської та німецької, російської та ін. слов'янських мов. Вплив польської та німецької мов позначився і на ідіоматиці, синтаксисі української літературної мови, що функціонувала на західноукраїнських територіях. Найвиразніше специфіка західноукраїнської мовно-літературної практики виявлялась у лексиці» (Муромцева, 2004, с. 198).

Аналізуючи галицький внесок у лексику української літературної мови, Ю. Шевельов зауважує, що найбільше цей вплив позначився на сфері наукової термінології, абстрактної лексики, поняттях, пов'язаних із міським побутом, висловах етикету й ввічливості, що виражало «не лише номінативні, а й експресивні, зокрема соціально-експресивні функції мови» (Шевельов, 2003, с. 98).

Методологія

У цій роботі застосовуємо метод суцільної вибірки, що полягає в зборі матеріалу дослідження, виокремленні одиниць західноукраїнського варіанта літературної мови, військової лексики і жаргонів, а також англізмів. За допомогою методу словникових дефініцій фіксуємо значення аналізованих лексем. Лексикографічними джерелами стали такі праці: Л. Ткач «Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст. Ч. 1: Матеріали до словника» (Ткач, 2000), Н. Хобзей, О. Сімович, Т. Ястремська, Г. Дидик-Меуш «Лексикон львівський: поважно і на

жарт» (Хобзей, 2012), «Львівський словник» який уміщений у книзі «Дванадцятка»: наймолодша львівська літературна богема 30-х років ХХ століття» (Львівський словник, 2006), О. Горбач «Арго в Україні» (Горбач 2006), Словник української мови в 11 томах (1970–1980).

У дослідженні використовуємо також метод контекстуального аналізу, де враховуємо вплив комунікативної ситуації на мову й мовну семантику. У такий спосіб вдається виокремити контекст певного місця/міста, що зумовлює застосування відповідних лексичних одиниць: галичанізми, коли головно йдеться про події, що розгортаються у Львові; військова лексика і військовий жаргон, коли зображено події Другої світової війни й побут повстанців; англізми, коли розповідь ведеться про життя в Америці. Саме контекстуальний аналіз дає змогу поглянути на текст як форму вираження суб'єктивного трактування автором об'єктивного світу.

Тематичне розмаїття діаспорних текстів «Дванадцятки»

Тексти літературного угруповання «Дванадцятка», що стали джерельною базою нашого дослідження, різняться як тематикою, так і лексикою, що в них представлена. Зокрема, в «Етюдах» і «Двох кулеметах» Я. Курдидика основною є воєнна тематика, яка перегукується з сьогоденням, повномасштабною війною Росії проти України. Як зазначено в передмові до збірки оповідань «Два кулемети», «всі вони (оповідання. – Л. П.) народжені повстанською боротьбою, в якій український народ, опинившись між двома світовими драпіжниками, що зчепилися на його

землі в смертельному поєдинку – сказав своє владне слово господаря» (Курдидик, 1954, с. 5). У зазначених творах йдеться про тугу за батьківщиною у тих, хто її покинув, зокрема, через війну, про воєнні партизанські будні, героїзм, розмови про перемогу та достойне прийняття смерті, про поранених у госпіталях, про втрати побратимів, але в кожному оповіданні наскрізними є поняття честі та гідності, адже «в розпалі повстанського бою, на шпитальному ліжку, в поході і на відпочинку приглядався автор до наших «сірих» людей і знаходив у них те, що в сумі творить душу нації» (Курдидик, 1954, с. 5).

У збірці новел «Розмова зі смертю» Я. Курдидик роздумує про одвічні питання, такі як життя і смерть, стосунки, любов і зрада, нещасливе кохання, дружба і творчість. Події книжки «То не так як вдома» розгортаються головно в Америці, де «маємо у збірці гуморески на теми таборових, дідівських буднів, про зустрічі з чужинецьким світом, прохиби своїх земляків та, врешті, і про власні, чисто особисті пригоди й нагоди, недотягнення і провали...» (Курдидик, 1993, с. 3–4). Гумористичними є також новели й фейлетони І. Керницького, ба більше, саме завдяки фейлетонам «Керницький став чи не найбільш популярним письменником на еміграції – та не тільки популярним, але й загально любленим» (Керницький, 1973, с. 6). На еміграції автор пише про українські традиції та повір'я, часом згадує конфронтацію з поляками, де чітко артикульованою є його проукраїнська позиція: *Та небавком вернувся з тюрми у Вронках довголітній наш парох, о. Йосиф Зацерковний, якого посадили на 5 років уже поляки, за українську політику* (Керницький, 1973, с. 20).

Відрізняється від текстів львівського періоду (збірка оповідань «Вулиця» (1936)) «Свято на оселі» Б. Нижан-

ківського: автор використовує тільки одиниці західно-українського варіанта літературної мови і не вдається до батярського жаргону. Проте спільними, порівняно з «Вулицею», є дискусії, бійки й мотив помсти за брата, як у батярів: *Я вже шукаю цілу вічність! Хто вбив? Застрелю! Застрелю!* (Нижанківський, 1975, с. 77). Незмінними залишилися тонкий гумор письменника й акцент на розпиванні алкогольних напоїв: *...рот є на те, щоб до шлунка впроваджувати горілку* (Нижанківський, 1975, с. 13). *Ну що ж, коли алкоголь смакує, коли організм його витримує, коли день іще не скінчився, а теплий і запашний вечір попереду – можна пити* (Нижанківський, 1975, с. 13). *Батьківщина далеко, а келішок під рукою* (Нижанківський, 1975, с. 14), де автор у свій іронічний спосіб намагається представити життя на еміграції.

Заокеанські тексти письменників «Дванадцятки» об'єднує туга за рідним краєм, що спонукала їх «відтворити у літературі велику любов до свого міста (Львова. – Л. П.) й опоетизувати його до містичного апофеозу» (Габор, 2006, с. 13]. У повістях «Дорога на Високий Замок» З. Тарнавського і «Герой передмістя» І. Керницького описано Львів так, що подано назви вулиць, провулків, кав'ярень, кнайп і т. д., а читач зможе навіть відтворити карту подій. Бажанням якомога детальніше описати життя Львова і його мешканців зумовлене також використання лексики західноукраїнського варіанта літературної мови. Це уможливорює відтворити колорит міста й епоху, в якій розгортаються події.

Високий Замок, один із символів Львова, стає неодмінним атрибутом ностальгії за містом і Батьківщиною на чужині. Б. Нижанківський, подаючи переживання своєї

героїні, пише: *...а це дерево над нею – воно пахне, знайомий запах, такий як на Високому Замку, кріслатий каштан, а їх було багато, вздовж алей, а як тепер замкнуті очі, то зовсім, зовсім...* (Нижанківський, 1975, с. 36). Інколи туга за рідною домівкою співзвучна з тугою за молодістю і тими часами, що їх герої проживали у Львові: *Так молодість була, сила була, щастя було! ...* (Нижанківський, 1975, с. 40).

Часті згадки про Україну зумовлюють використання таких лексичних одиниць, як *рідна земля, Батьківщина, рідний край, рідні дороги, рідні поля*. Наприклад, *Стануть вони на порозі рідної землі, обтрусять пилюгу з одержі і промовлять сильно і гордо:*

– *Ех, коли б ти знала, **Батьківцино**, які то нам доводилося зводити нерівні й важкі бої. Коли не віриш – подивися!*

І простелять їй під ноги покривавлений і пошматований прапор на доказ, що залишилися їй вірні (Курдидик, 1955, с. 4). Метафорично звертаються письменники до України *мамо, матінко*, адже асоціювання України з жіночим началом є традиційним у народнопісенній і художньо-літературних традиціях:

– ***Земле, матінко** скорбна й побожна, яка ти невеличка!.. Оце вже йду десять років і ніяк не можу віддалитися від моєї Батьківщини...* (Курдидик, 1955, с. 7).

Еміграція для героїв «Дванадцятки», як і, вочевидь, для самих письменників була вимушеною і складною. Про це в «Етюдах» пише Я. Курдидик, підкреслюючи, що людей, з одного боку, охоплює туга і розпука перед невідомістю, а з іншого – докори сумління, що мусять залишати Батьківщину: *У довгій понурій валці тягнемось на захід. Поскрипують пози, форкають коні, схиливши го-*

лови. Люди, пройняті тугою і розпукою, прямують у незнане. Услід за нами, з докором в очах, дивиться Батьківщина (Курдидик, 1955, с. 6).

У такий спосіб у текстах «Дванадцятки» опозиція «батьківщина / еміграція» представлена як «свій / чужий», де той «інший, чужий» має здебільшого негативну конотацію: щось невідоме, незрозуміле, жорстке, депресивне: *Новий світ, нове життя, для бабуні дивні-чудні, незрозумілі. Світ хмаросягів, автомобілів, підземок, автоматів **придавив** її, **пристолочив** мов чобіт стеблину* (Керницький, 1973, с. 36). Про негативний вплив на суб'єкта свідчать також дієслова *придавив, пристолочив*, а про тугу за рідним домом і негативні емоції – такі лексеми, як *плаче, зідхає: Чи вже «любить Америку», це сьогодні важко сказати. Поки що **плаче** та **зідхає** по кутках за рідним краєм, як цього ніхто не бачить* (Керницький, 1973, с. 39).

Часто дихотомія «рідний / чужий» чітко простежується на рівні одного речення, що виражається відповідними лексичними одиницями: *На рубежі **рідного краю** зустріла нас з тупим і камінним обличчям **Чужина*** (Курдидик, 1955, с. 6). *Далеко **від рідних піль** оремо **чужі ниви** й засіваємо дрібними словами. Та не досягають чомусь тут вони* (Курдидик, 1955, с. 3). Чужина в зазначених фрагментах персоніфікується, а ад'єктиви *тупий, камінний* привносять негативну конотацію, що протиставляється рідному – відкритому, щирому, мудрому. Еміграційна проза «Дванадцятки» просякнута ностальгією за тим Львовом, що його вони полишили, а це, своєю чергою, спричиняє використання одиниць західноукраїнського варіанта літературної мови, тієї лексики, що була поширеною у Львові в міжвоєнний період.

Військовий лексикон: семантика й функції

У цьому дослідженні розглянемо також образи «друга» й «ворога», які є наскрізними в новелах про війну «Два кулемети» Я. Курдидика, проаналізуємо дискурсивні стратегії та мовні реалізації, що використовуються для розрізнення «свого» й «чужого» в умовах війни.

До сфери «свого» належить той/та, що «перебуває в родинних, дружніх або інших близьких стосунках чи пов'язаний місцем постійного проживання, спільною працею, спільними переконаннями і т. ін.; не іноземний, не запозичений, не чужий; рідний, вітчизняний» (СУМ, 1978, IX, с. 83–84). Натомість до сфери «чужого» входить той/та, що «стосується іншої держави, країни; має інші погляди, прагнення, інтереси і т. ін., ніж хто-небудь; не відповідає поглядам, інтересам, прагненням кого-небудь» (СУМ, 1980, XI, с. 378–379). Вербально опозиція «свіжий/чужий», на думку Л. Присяжнюк, реалізується завдяки повторові присвійних займенників; конструкцій, лексичних одиниць, семантика яких вказує на приналежність чи володіння; стилістичних прийомів; а також мовних засобів, які вказують на відстань між людьми, предметами, явищами (Присяжнюк, 2007).

Дихотомія «свіжий/чужий» є невід'ємною складовою будь-якої етнічної спільноти (Ковальова, 2009, с. 84) і дає змогу певному етносові окреслити свої етичні й моральні межі. Науковці визначають цю опозицію як основну для мовної картини світу: «у найзагальнішому вигляді національна ідентичність виступає способом проведення відмінностей між тими, хто належить до нашого співтовариства, і тими, хто до нього не належить» (Ковальова, 2009, с. 85). Науковці розглядають опозицію «свіжий/чужий»

як одне з універсальних когнітивних протиставлень, яке визначає структуру та менталітет колективу (Присяжнюк, 2007, с. 5). Наявність «іншого» в картині світу, протиставлення себе «чужому» сприяє згуртованості нації, виокремленню її з-поміж інших.

Дослідники також наголошують, що в умовах збройного конфлікту дихотомія «ми» й «вони» загострюється, гіпертрофується, набуває нових рис, де «доля людини сприймається гегемонічними дискурсами ідентичності й тісно пов'язана з приналежністю до своєї групи» (Yuval-Davis, 2010, с. 276). Юваль-Девіс (2010) ілюструє цю тезу згадуючи батьків, які жертвують собою заради дітей, і солдатів, які кладуть своє життя для порятунку батьківщини.

Опозиція «свій/чужий» простежується на різних рівнях структури оповідань Я. Курдидика – від окремих лексичних одиниць до описів і психологічних паралелізмів. Словник «ворожнечі» складається головним чином з негативно-оцінних назв «чужих», окремо у кожній зі сторін конфлікту (Яворська, 2015, с. 381). Ця дихотомія виявляється також у взаємозв'язку з такими опозиційними поняттями, як добро/зло, чесність/брехня, захоплення/огида, ворог/герой, вірність/зрада, благородство/продажність тощо. Образ «ворога» в текстах Я. Курдидика представлений як такий, що загрожує людині, країні, культурі: вбивця, злочинець, агресор, загарбник тощо. Ворог позбавлений людських рис, його автор намагається зобразити якомога огиднішим, вдаючись до таких лексем, як *потвора, дегенерат, гад, втілення людської ненормальності*. Про дегуманізацію цього персонажа свідчить і детальний опис зовнішності, а також негативно конотовані епітети: *мала, астенична, згорблена постать; костисте, жовте, бездушне обличчя* тощо. Натомість образ

«свого» наділений позитивними характеристиками, про що свідчить ад'єктив *кремезний*, а присвійний займенник *наш* вказує на належність командира до тієї самої групи, що й оповідач: *Капітан Гадін був командантом «карательного батальйону» і переслідував нас більше року. Його власні бійці-енкаведисти, що стріляли тільки невинних і безборонних людей, прозвали були його самі за жорстокість – «Гадом». І саме цю **потвору**, цього **дегенерата**, ввіймали наші повстанці. Стоячи перед нашим **кремезним** сотенним Лисенком, він виглядав наче підліток. **Мала, астенічна, згорблена постать, тонкі виплекані руки і костисте обличчя, жовте і бездушне**, ніби вирізьблене з куска старої липи. Вузькими гострими рисами нагадувала його мала й рухлива голова гадючу головку. Перше, що впадало у вічі з цієї потвори, були чорні довгі близни. Вони починалися від правого ока й тягнулися через ціле обличчя. Око було наполовину мутно-сиве, затягнене білою плівкою полуди. Здавалося, що якраз за тією плівкою скривалася вся бездушна і тупа їдь **гада** [...] І тоді це **втілення людської ненормальності** почало розказувати (Курдидик, 1954, с. 68). В оповіданні натрапляємо на експресивні слова-образи, що змальовують ворога, наприклад, *партійні підлабузники, п'яні більшовики, заяложєні більшовики*. Один **з п'яних більшовиків** підійшов, ударив чоботом вбитого повстанця в обличчя і просичав з підпитою веселістю (Курдидик, 1954, с. 73). Зоря боїться, щоб котрийсь з цих **заяложєних, дебелих більшовиків** у шоломах, що нагадують мухомора, не підійшов і не крикнув до неї лайливо:*

– Ти... такая дочь, – чево сюда забрела?! (Курдидик, 1954, с. 71).

– А потім йшли чергою: Головбух, директор, голова райвиконкому, що був якраз в гостях у Волкова, і ще шестеро **партійних підлабузників** (Курдидик, 1954, с. 75).

Про приналежність до групи «іншого» свідчать і прізвища – Гадін, Волков тощо, якщо порівняти з іменами повстанців, наприклад, *Петро Кучуга, Карпо Дубина, Юрко Синиця, Петро Роговик, Степан Корінь, Опанас, Остапко, Горпина, Зоря, Олекса Гуцул* та ін. «Партійним підлабузникам» Я. Курдидик протиставляє «чесних побратимів», «нашу армію»: *А тоді зорганізували всіх **чесних побратимів** – чоловіка з тридцять, забрали всіх кращих коней і – до вас. Бо чули, що **наша армія** іде Україну визволяти* (Курдидик, 1954, с. 75).

На чужорідність вказує і мова, що нею спілкуються герої оповідань. Так, більшовики послуговуються російською, тоді як повстанці демонструють мовну стійкість і не переходять на мову окупантів:

– Правда це, – питав люто сотенний, – що ти стріляв людей тільки в обличчя і що зробив більше ексекуцій, як усі твої вояки разом?..

– Да! – відказала сухо тварюка.

– Правда, що око видерла тобі дівчина в селі.

– Да, это тоже правда.

– Розкажи, як воно було! – сказав з притиском сотенний (Курдидик, 1954, с. 68).

Про відмежування від російської мови свідчить і те, що репліки російською автор подає за фонетичним принципом, що полягає в точній передачі звучання слів. Це дає змогу показати її іншість, чужість, несумісність з українськомовним простором.

– Брат этой маладой девушки бил командиром отряда, который перебил нам почти все лучших стрел-

ков. Ми не могли його поймають, так как он бил хитрее лісци. I вот я дал приказ поймають его мать і сестру. Когда бойци іх привелі, я спросіт у девушки:

– Где брат? – Она мовчала.

– Где брат? – спросил я ее второй раз (Курдидик, 1954, с. 69).

Смертельна небезпека, що її несе ворог, активізує солідарність спільноти, змушує людей сильніше, ніж у звичайних ситуаціях, відчувати свою близькість. Цим зумовлене відповідно тепле й добре ставлення до «друзів» чи «своїх», а з іншого боку, негативне й ненависне – до «ворогів» або «чужих»: *Очі ці вмiли бути ласкаві та добрі для своїх, але холодні й жорстокі до ворогів* (Курдидик, 1954, с. 28). ... він любив свою землю всією молодою душею й ненавидів чужинців, які вдерлися силоміць, кривдили та плюндрували його батьківщину (Курдидик, 1954, с. 32). Оскільки в аналізованих текстах ідеться про військові дії, захист Батьківщини, то й концепт «ворог» вжито у значенні *ворог на полі бою, чужинець, окупант*. Проте часом цей ворог є не тільки збройним противником, а й ідеологічним опонентом, у якого різні цінності. З одного боку, ворог буває не названий у контексті, але читач може зрозуміти, про кого йдеться. На це вказують такі лексичні одиниці, як *бій, противник, наступ* та ін. З іншого боку, інколи ворог чітко окреслений або збірними поняттями (*німці, «катарельний батальйон», більшовики, червоні, енкаведисти* тощо), або й конкретними іменами і прізвищами: – *Прийшли оті німці – такі ж самі гади, як їхні попередники* (Курдидик, 1954, с. 76). *Важкі обкуті двері грюкнули, задзвеніли ключі і в коридорі кам'яною долівкою протупотіли ноги: двох **більшевицьких** вартових і двох українських повстанців*

(Курдидик, 1954, с. 76). Дізналися довоколишні люди, як то я **червоних** перевозив та чому мій пором втопився, через місяць новий мені справили, ще й мідяною бляхою підбили (Курдидик, 1954, с. 23).

У текстах Я. Курдидика образ «свого», «друга» базується на уявленнях про ідейну спільність, де передбачається, що «свій» має таку ж мету і поділяє погляди, тобто це побратим, союзник, одностудець, близький товариш: *І щойно тоді я зрозумів і побачив, що «Несамовитий» був не тільки відважний вояк, але й найкращий **товариш**...* (Курдидик, 1954, с. 31). – *Маєте вашого вірного **побратима!*** – сказав старшина і стиснув мені кріпко руку (Курдидик, 1954, с. 45).

Семантичне ядро лексичних одиниць, що використовуються для ідентифікації «друга», складається з позитивно конотованих лексем, наприклад, епітети *чесний, вірний, сміливий, хорошиий, відданий, добрий* тощо: – *Та за що ж тебе вбили такого молодого та **хорошого?***.. (Курдидик, 1954, с. 24). – *Ех, **добрий**, мабуть, був старшина, коли вояк плаче за ним, як дитина...* (Курдидик, 1954, с. 36). Про позитивне зображення «свого» свідчать і детальні та розлогі описи зовнішності з позитивно конотованими ад'єктивами (*молодий, рослий, широкоплечий, сильний, кремезний, пронизливий*) та порівняннями (*очі [...], темносині, як два клаптики весняного неба; очі спокійні й холодні, як два куски відбитої сталі*). Наприклад, *Старший повстанець – високий, худорлявий, у зеленій куртці і чоботях. Сиві вуса й кріслаті брови роз'яснювали чорні очі, а подовгасте обличчя нагадувало святого з середньовічного іконостасу. Поруч нього рвучким кроком ішов другий повстанець. Він був **молодий, рослий і широкоплечий**. Коли йшов, здавалося, що своєю дебе-*

лою постаттю закриває половину коридору. Віком підходив на сина цього сивого дідугана, і **очі в нього були темносині, як два клаптики весняного неба** (Курдидик, 1954, с. 77). *В темносірих очах причаїлись, здавалося, поруч: м'яка доброта і холодна рішучість* (Курдидик, 1954, с. 34). **Сильна кремезна постать, затиснені кріпко уста, сива смушева шапка, зтягнена глибоко на ліве вухо, і сиві пронизливі очі. Спокійні й холодні, як два куски відбитої сталі...** Говорив мало, але голос у нього [...] дзвінки та сильний (Курдидик, 1954, с. 7). *В його очах було ще стільки запалу й вогню, що вистачило б на всіх бійців нашого загону* (Курдидик, 1954, с. 74).

Про спорідненість свідчать також назви осіб за сімейними стосунками: *батько, дідо, брат, мати, дружина* та ін., що їх вжито, аби схарактеризувати кровну спорідненість між людьми: – *Три роки не бачилися з братом*, – *продовжував по хвилі Заруба* (Курдидик, 1954, с. 46). *Шукав довго батько сина, аж поки врешті знайшов* (Курдидик, 1954, с. 33). В аналізованих текстах ці лексичні одиниці також використано і в переносному значенні, коли йдеться про ідейну близькість, духовну спорідненість: – *Там, брате, ти не стріляєш серіями, але як повезе щастя і добре поцілиш, то таку гору сталі перекинеш, що й подивитися не сором* (Курдидик, 1954, с. 59). *Коли захочете переїхати Дністер з Гановець до Куріпова, ви напевно зустрінете старого перевізника – діда Кригу* (Курдидик, 1954, с. 21). *Весь наш загін прозвав Карпа Петровича Дубину «батьком»* (Курдидик, 1954, с. 74). Прикметник *батьківський* вжито у значенні 'пройнятий любов'ю, ніжний' (СУМ, 1970, I, с. 112): *Лікар Малешко, з добрим батьківським облич-*

чям, завжди, коли відвідує раненого, потішає його (Курдидик, 1954, с. 15).

З позитивною конотацією вжито лексеми із суфіксами згрубілості *-ищ-*, *-юг-*. Наприклад, – *Такий добрий **хлопиче** – і згинув* (Курдидик, 1954, с. 35). *І я побачив, як у Петра – загартованого **козарлюги**-повстанця, заблищали в очах сльози* (Курдидик, 1954, с. 14). У поданих контекстах ці негативно-оцінні суфікси додають лексемам емоційного відтінку захоплення і симпатії.

Українські повстанці часто проводять паралелі з козацьким минулим, адже саме козак став уособленням свободи народу. Наприклад, *Він казав, що ляпати язиком – бабське діло, а **козакові** – мовчати та воювати* (Курдидик, 1954, с. 74). *Його очі поширювались від зворушення, і здається – повторювали вслід за його словами: «Боже, дай мені старому сили відітстити і стерти з мене – **козацького нащадка** – ганебне тавро колгоспного свинопаса!» ...* (Курдидик, 1954, с. 76). *Бо старі **козацькі нащадки** в Україні не плачуть уголос, а тільки так – тихцем... Душею...* (Курдидик, 1954, с. 33). Козак в українській культурі – це воїн-переможець, воїн-захисник своєї батьківщини, який бореться за волю, гідність і честь свою та своєї родини. Як і козаки, вояки УПА демонстрували непохитність духу, продовжуючи справу своїх предків і несучи їхні цінності – патріотизм та любов до землі. Саме тому навіть діти, які допомагали УПА, хотіли бути подібними на козаків: – *В тебе, Опанасе Петровичу, – не дівчина, а справжня, гідна похвали, козацька дитина [...]* *А їй, маленькій ще Зорі, так хочеться вже бути великою, справжньою **козачкою*** (Курдидик, 1954, с. 71).

З метою реалістичного зображення подій Другої світової війни і життя українських повстанців автори у своїх

текстах вдаються до використання відповідної військової термінології та жаргону. Найчастіше вживаними є слова, що позначають загальні назви бойових підрозділів – *чота* ‘військове формування, тактичний підрозділ, що входить до складу роти, батареї та складається з 15-45 осіб’, *сотня* ‘військова частина і заснована на тій територіальна одиниця’, *курінь* ‘складова частина сотні’, *рій* ‘первинний розділ піхоти в УПА, найменша військова одиниця, що налічує 9-15 вояків’, *стежа* ‘розвідка’: *Петро, командир повстанчої стежі, говорив про свого коня, дивився у сіру далеч і ніби бачив його силвету...* (Курдидик, 1954, с. 13) *А потім з’явиться і вчинить щось таке неймовірне, що всі курені тільки про «Чорта» й говорять* (Курдидик, 1954, с. 7). Зазначені одиниці мають словотвірний потенціал, а тому для називання командирів цих підрозділів використано такі похідні одиниці: *чота* → *чотовий*, *курінь* → *курінний*, *сотня* → *сотенний*, *рій* → *ройовий* тощо. Саме суфіксальний спосіб для творення найменувань командирів став найпоширенішим, а суфікси *-н-* та *-ов-* – найпродуктивнішими. *Був чотовим у нашій сотні* (Курдидик, 1954, с. 7). *Ройовий* Павло Рогоза обмацував очима вузьму чотирикутню тюремну камеру, що виглядала на малу кам’яну клітку (Курдидик, 1954, с. 50). *Сотенний* встав і підійшов до ранених, яких ми перев’язували (Курдидик, 1954, с. 61). *Курінний* Козак був родом з Вінниці (Курдидик, 1954, с. 34). Я. Курдидик демонструє використання типового звертання у військовому колі – *друзе*, що часто поєднується зі званням: *«Чорт» підійшов до команданта відтинку, стукнув за каблуками і зголосив коротко: – Друзе полковнику, чотовий «Чорт» голосить, що привіз боєприпасів і харчів для обох куренів на повний місяць* (Курдидик, 1954,

с. 8). Зрозумів, **друже курінний**. Коли накажете виконати ваш наказ? (Курдидик, 1954, с. 65), А хлопці хором: – «Правда, правда, таке могло б статись, **друже командире!**» (Курдидик, 1954, с. 42), а також вживає лексему **бунчужний** 'підстаршинське військове звання в Україні на початку ХХ сторіччя'. Потім звернувся до **бунчужного**, що стояв поруч, і дав наказ:

– *Заприсягнути стрільця Китастого!..* (Курдидик, 1954, с. 54).

В Українській повстанській армії бунчужний був старший за рангом, ніж чотовий, проте молодший від підхорунжого. У Збройних силах України відповідає званню старшина (перший сержант). У нинішній українській армії і далі функціують радянські назви на позначення військових одиниць: *взвод* замість *чоти*, *рота* замість *сотні*, *відділення* (рос. отделение) замість *рою* тощо.

У текстах угруповання «Дванадцятка» представлені також лексичні одиниці, які позначають структурні ланки підпільних організацій: *боївка* 'збройна одиниця підпільної військової організації', *відтинок* 'територіальний поділ військових округ', *лінійний* (про військо) 'регулярне польове військо', *п'ятка* 'найменша структурна ланка підпільної організації' тощо. Наприклад, *Мені доручено передати Вам наказ командира північного **відтинку**, – говорить курінний сухо і ляконічно* (Курдидик, 1954, с. 65). *З моїм паном інструктором належав у свій час до одної «п'ятки», разом виступали на процесі за приналежність до ОУН у Стрию, дістали навіть той самий вирок – по два роки тюрми з завішенням кари на п'ять років, з огляду на молодий вік. В тім засипав їх той самий провокатор* (Керницький, 1958, с. 166). *Всі чоловіки належали до так званої «лінійної»* (Курдидик, 1954, с. 70).

Мое місце було завжди в першій лінії зеленосвяточної боївки (Керницький, 1958, с. 57). На позначення члена боївки автори використовують лексему *боївкар*, яка створена суфіксальним способом. *Ніхто з нашої братії не може тепер туди дістатися, бо на обох брамах стоять їхні боївкарі й кожного легітимують, вимагають показати індекс* (Керницький, 1958, с. 169).

У текстах «Дванадцятки», які описують повстанську боротьбу, наявні також одиниці, що походять ще з козацької доби. Наприклад, *гармаш*, що позначає козака, який відповідав за артилерійську справу і стріляв з гармат. *Прибігаємо до наших гармат – дивимося: трьох гармашів вбито, а троє лежить у крові і тільки постогнують* (Курдидик, 1954, с. 61).

Лексикон підпільників складала також такі лексеми, як *бібула* ‘нелегальні листівки; підпільна література’, *бібулковий* ‘нелегальний’, *довірочний* ‘таємний, конфіденційний’, *хата* ‘підпільна домівка’ та ін., що ілюструють аналізовані твори: *Холодними, майже задубілими пучками я розмотав клуночок: з-під жидівської газети наставилася польська, а з-під тієї польської висипались на долівку екземпляри «Сурми», листівки з портретами Бесарабової і Любовича, летючки ОУН, ще якась нелегальщина... «Ой-ой!» – тільки й вспів я прошептати. Пан Макс стояв над розсипаною «бібулою» і розгублено чухав свою гирю* (ГП 2003: 55). О. Горбач зауважує, що арготизми польських підпільників до Першої світової війни, які «прийнялися в зукраїнщеній формі», стали складовою словника українських підпільників Галичини (Горбач, 2006, с. 187).

Іншою групою військової лексики, представленої в текстах, є одиниці, що позначають назви зброї: *протипен-*

церник 'зброя, що її застосовують проти броневих автомобілів' (від *панцерник* 'бойова броньована машина, призначена здебільшого для зв'язку та розвідки'), *панцерфавст* 'німецький ручний протитанковий гранатомет Другої світової війни', *мавзер* 'гвинтівка'. Наприклад, *Славні наші протипанцерники* *викінчили того дня всіх п'ять танків* (Курдидик, 1954, с. 61). *І курінний, прибравши по-важну міну, показав на свого великого та незугарного «мавзера»* (Курдидик, 1954, с. 50). *Хоч і як важко тягнути ноги, ніхто з друзів не випускає з рук «панцерфавстів»*. Окрім загальновідомої назви цього гранатомета, автор подає також розмовний варіант – *макогін*, що був поширений серед повстанців. Жаргонізм *макогін* утворено за асоціативним принципом, адже ця вогнепальна зброя за формою нагадує дерев'яне начиння. Часто лексема *макогін* поширюється ад'єктивами, наприклад, *зелений* (за кольором), *чародійний* (за властивістю). *Кожний відчуває себе певніше, коли несе на рамені отого, як ми кажемо, зеленого макогона* (Курдидик, 1954, с. 18). *Танк – гора сталі, що суне з грюкотом, кидає позаду фонтан землі і плює смертю на всі боки, – навіть не відчуває, що хтось причаївся з тим «чародійним макогоном» і жде* (Курдидик, 1954, с. 19).

У середовищі вояків УПА функціювала низка жаргонізмів на позначення окремих видів пістолетів-кулеметів: *бабка* 'гармата', *дехтяр* 'кулемет', *папашка* 'радянський пістолет-кулемет ППШ-41', *песик* 'радянський пістолет-кулемет ППС-43', *скоростріл* 'кулемет', *фінка* 'радянський пістолет-кулемет ППД-34/40': *Уставили гармаші дві важкі протитанкові «бабки» на причілку мосту* (Курдидик, 1954, с. 60). *Або оце, коли їм, а біля мене лежить моя «папашка», то здається, що вона роззявляє*

свій глибокий чорний рот (Курдидик, Кулемети, с. 39). Я стояв на стежі, на узліссі – тримав **«фінку»** в руках і чув, як холод зі сталі зливався в одне з холодом моїх рук і пронизував болючими іскрами мозок і серце (Курдидик, 1954, с. 57). Націливши на нього «дехтяра», я крикнув: – Підходь!.. (Курдидик, 1954, с. 29). «Несамовитий» підвівся. Він виглядав немов жива фортеця: за поясом теліпалися в нього чотири **«дульки»** і три **«качалки»**, а в руках він тримав легкого німецького **«скоростріла»** (Курдидик, 1954, с. 29).

В окремих випадках автор дає роз'яснення тих чи тих жаргонізмів просто в тексті, наприклад, *дулька* 'граната', *качанчик* 'граната': У кожного з нас було ще по дві ручні гранати – **«дульки»** (Курдидик, 1954, с. 28). Часом письменник використовує жаргонізми, які не були загально поширеними серед повстанців, а радше становили особливості мовлення конкретного бійця чи загону. У такому разі в текстах завжди подано пояснення: *Ось я за два місяці перебив три «фрицеві самокатки» і двох «колгоспників»*. (Це по-Миколиному *«шпепанцерваген»* і *«Т-34»*) (Курдидик, 1954, с. 59). *Розкривши очі, побачив, як мої товариші-мінометники повернули свою «собачку» і закладають свіжий качанчик – гранату* (Курдидик, 1954, с. 8), де *собачка* – частина казенника (задня частина артилерійського ствола, в якій розташований затвор).

Жаргонна лексика учасників підпілля головно створена на власне українському мовному ґрунті, що було спровоковане «...свідомим випиранням польщизни з мови нового українського низу Львова українських шкіл, із мови студентів та членів підпілля» (Горбач, 2006, с. 323). О. Горбач аналізує процеси «українізації» арготизмів і зазначає, що «свідоме оминання польської мови в підпіль-

ників (зокрема ж у тюрмі, де вступ арготизмам у мову стояв широко отвором) помітно скріпили українськомовну канву львівського аргю» (Горбач, 2006, с. 188).

В аналізованих текстах наявні також жаргонізми, утворені з урахуванням різних ознак, наприклад, зовнішності. Так, один із підрозділів повстанців називали *дятлами*: *Він жив у підгірському місті Д. і організував відділ повстанців, яких ми звали «дятлами»*. *Всі вони носили жовті короткі саперські чоботи й яснозелені шапки з великими та довгими дашками* (Курдидик, 1954, с. 28). Така асоціативність зумовлює перенесення за зовнішньою ознакою, вираженою в таких одиницях, як *великі та довгі дашки, жовті чоботи*, що пов'язані з уявленнями про саме такий вигляд цих птахів.

У текстах подано також жаргонізми, що не позначали безпосередньо військової амуніції чи зброї, проте у свій спосіб пов'язані з підпільницьким рухом і бойовими діями, наприклад, *контингент* 'провізія, що її збирали люди для повстанців', *полівка* 'машина для їзди в полі': *Частенько бере коня в сусідки Івги, спрягає зі своїм старим гнідим і везе до лісу «контингент»* (Курдидик, 1954, с. 52). *Бувало, застрягнуть в болоті колеса «полівки»*, *тяжко витягнути навіть чотирьом коням* (Курдидик, 1954, с. 60). Я. Курдидик, цитати з текстів якого найчастіше є ілюстративним матеріалом до лексем з військової сфери, служив у кінній артилерії польської армії в середині 1930-х років, а також брав участь у боях на Східному фронті Другої світової війни, зокрема в битві під Бродами. Використання військової лексики, з одного боку, дає змогу якомога детальніше передати бойові дії, а з іншого, дає розуміння, що автор багато знав про воєнні події, що їх передає у своїх текстах.

Лексика західноукраїнського варіанта літературної мови

В аналізованих текстах літературного угруповання «Дванадцятка» натрапляємо на лексику західного варіанта літературної мови, що її письменники використовують з метою передати колорит міжвоєнного Львова або виразити свою тугу за батьківщиною. Ці одиниці перебували в активному вжиткові в колі емігрантів. Тоді як радянська влада замінювала й вилучала з текстів і словників галичанізмів або просто слова, що не були наближеними до російської мови (див. Гофенедер, 2010; Підкуймуха, 2013; Ренчка, 2018), в діаспорі вдалося зберегти ці лексичні надбання. Під час аналізу заокеанських текстів «Дванадцятки» ми виокремили такі основні групи лексики:

- 1) **лексика з галузі освіти й науки** (*абсолювент* ‘випускник’, *лектура* ‘читання, література для читання’, *матура* ‘іспит на атестат зрілості’):
– *Для мене, – розповідала потім письменниця, – це був, як тут кажуть, сюрпрайс, несподіванка, що представниця молодого покоління, на яке так усі нарікають, не тільки прочитала мою книжку, але й під впливом цієї лектури сама ступила на літературну стежку і пише по-українськи* (Керницький, 1973, с. 35);
- 2) **лексика, пов’язана з правничою сферою**: *деліквент* ‘правопорушник’, *регулямін* ‘устав, регламент, розпорядок’. **Регулямін** ніби наказує закувати вам руки, – сказав Когут, розпускаючи парасолю, але я гадаю, що ви не зробите мені і собі збитка та й не звієте по дорозі? (Керницький, 1958, с. 160). Кордон поліції обскакував довкола Академічний дім, а пан комі-

сар з кількома тайними йшов з поверху на поверх з готовим списком **деліквентів** і читав уголос: «Витвицький – на коридор, Коссак – на коридор! Старух – на коридор!». І так далі в азбучному порядку (Керницький, 1958, с. 149);

3) **соціально-побутова лексика**: авантура ‘сварка’, справунок ‘справа’. Або вп’юся, як свиня, або зроблю **авантуру!** (Нижаківський, 1975, с. 22). ... мій неоцінений пан інструктор воєнним порядком іменував мене своїм чурою, чи то пак побігуцим для всяких **справунків** (Керницький, 1958, с. 19);

4) **лексика на позначення понять дозвілля**: **фестин** (фестини) ‘святкова забава, народні гуляння’, вдовілля ‘задоволення, потіха’:

Мілько Диригула завжди, коли приходила відповідна нагода, говорив:

– Перед Другою світовою війною він випивав дві-три гальби річно, **на фестині** або на вечерницях, а гальба в руці, як він думав, додавала йому поваги... (Нижанківський, 1975, с. 15). З цього зараз почалася боротьба навулачки, при загальному **вдовіллі** зібраної над водою публіки (Керницький, 1958, с. 19);

5) **лексика для характеристики міського простору**: двірець ‘вокзал’, дзиґар ‘годинник’¹, рятункова станція ‘каре́та швидкої допомоги; лікарня швидкої допомоги’: На вежі найближчої церкви **дзиґар** видзвонює котрусь-там довгу годину (Керницький, 1952, с. 119). З **двірця** відходили вагони за вагонами, вагони за вагонами! (Нижанківський, 1975, с. 73). Але їх рішучим

¹ Зараховуємо лексему *дзиґар* до цієї групи, оскільки цей вид годинника є зовнішнім і є частиною архітектури міста.

способом виперто за браму та відправлено просто на **рятункову станцію** (Керницький, 1973, с. 15);

- 6) **побутова лексика, зокрема одиниці на позначення одягу** (маринарка ‘піджак’, швімки ‘плавки’, стрій ‘традиційний народний одяг’, однострій ‘форма, уніформа’), **предметів інтер’єру** (фотель ‘м’яке крісло’), **предметів хатнього і ресторанного вжитку** (гальба ‘кухоль’, коц ‘плед, ковдра, вовняне покривало’, шніт ‘неповний кухоль пива; склянка пива’). Наприклад, *Ну, а в брамі, сам собою, завжди вистойкували панночки і з привітною усмішкою чіпляли нам до маринарки якісь паперчики* (Керницький, 1973, с. 11). *Стоїть пан інженер у чорних «швімках» в калюжі чорної води* (Керницький, 1973, с. 102). *Молодшим, свіжим і кращим від тих, що свою красу намагаються доповнити мальовилом та підсилити рафінованістю, тупетом і строями* (Курдидик, 1993а, с. 12). *Як тільки на небі показувалося сонце, старий капітан виходив на веранду свого чепурного дому, сідав у великий плетений фотель і дрімав, як кіт на припічку* (Курдидик, 1993а, с. 12). *Облятий рясним потом виходив з церкви і швидко прямував до шинку Максимяка на один «шніт», щоб трохи прохолодитися* (Керницький, 1973, с. 14). *Стрілочник Петро Канюка смоктав пиво великою вухатою «гальбою», при чому прижмурював очі і гірко кривився* (Керницький, 1973, с. 16). *Весь однострій зашкаруб від крові* (Курдидик, 1954, с. 72);
- 7) **назви осіб за сімейними взаєминами**: *вуйко ‘дядько по матері, брат матері’, братанич ‘син брата, племінник’: ... щодня «їдуть до Львова» зустрічати вуйка з Америки* (Керницький, 1973, с. 37). *В цьому будинкові,*

на другому поверсі, в одній кімнаті, жив Юрій Колодрубець з жінкою Катериною з дому Дуб і **братаничем** жінки Грицем (Тарнавський, 1964, с. 79);

- 8) **лексика на позначення фізичних якостей людини**: близна ‘рубєць’, лиця ‘щоки’, п’ястук ‘кулак’, рамено ‘плече’, рам’я ‘плече’: А ця **близна** на бороді – це вже американська історія (Нижанківський, 1975, с. 25). Лежи і стогни, бо як тебе положу ... – і я побачив його затисненого **п’ястука**, і все стало ясним: якщо не скорюся, то він мене таки напевно пішле на цей раз до лікарні (Курдидик, Не вдома, с. 6). Кожний чуває себе певніше, коли несе **на рамені** отого, як ми кажемо, зеленого макогона (Курдидик, 1954, с. 18);
- 9) **назви ознак**: горішній ‘верхній’, долішній ‘нижній’, штивний ‘негнучкий’, моцний ‘сильний’: ... це Атаназій Макушник, званий Золотий Селепко, не тому, що багач, а тому, що має в **горішній** щелепі, за старокрайовою модою, три чи п’ять золотих зубів (Нижанківський, 1975, с. 7). Славко Болінський висувуючи тяжку **долішню** щелепу, повторяв уже третій раз (Нижанківський, 1975, с. 24). А побиті мовчали і всі мали трохи підігнуті, **штивні** ноги (Курдидик, 1954, с. 34). Тут є той **моцний**, що на вечерницях дав тобі по морді (Нижанківський, 1975, с. 33).

В аналізованих текстах натрапляємо також на спільнокореневі слова, що свідчить про словотвірний потенціал одиниць західноукраїнського варіанта літературної мови. Наприклад, *гратулювати* ‘вітати, поздоровляти з якоїсь нагоди, визначної події’, *гратуляції* ‘вітання, поздоровлення’: *Письменниця зробила в оповіданні незначну коректуру і переслала молодій авторці з щирими гратуляціями й заохотою – далі пробувати пера* (Керниць-

кий, Будні, с. 36). – Так що? Маю **гратулювати?** (Курдидик, 1993б, с. 15).

Рідше представлені прислівники чи сталі словосполучення, проте фіксуємо на *глянца*, що означає ‘досконало, бездоганно’: *З самого ранку він уперто та послідовно ваксував свої черевики, поплывував і далі ваксував, щоб світилися на «на глянца»* (Керницький, 1973, с. 9). Як прояв обурення й невдоволення функціює стала слово-сполука *шляк трафляє*:

– *А ти що поможеш? [...]*

– *Нічого! Тому мене і **шляк трафляє*** (Нижанківський, 1975, с. 21).

Відзначаються тексти «Дванадцятки» й тими етикетними формулами, що були типовими для міжвоєнного Львова й Галичини загалом, – *поважання* (повага. – Л. П.) *пані, цілую руці*. Так, один із героїв вживає словосполуку *цілую руці*, що на письмі замінює відповідний жест і виступає формулою привітання чи прощання у звертанні до дівчини, жінки: *...побачивши Антоніну Куфер, яка витирала об фартух руки, сказав «поважання пані» і, не чекаючи на відповідь, помахав рукою вбік Анастасії Дирдало й Михайлини Пітульської, які доїдали за столом свіжі вареники й зовсім його не помітили, нерішуче всміхнувся до Федори Солодійської і Євдокії Софронової, що сиділи за столом при вході до буфету, звідки гуділи і тріскотіли різного тембру чоловічі голоси, сказав тихо «цілую руці» і, спершись грудьми на підвіконня, постановив залишитися в такій позиції трохи довше* (Нижанківський, 1975, с. 9).

Як ввічливі форми називання осіб автори використовують такі лексеми, як: *пан* (про чоловіка), *пані* (про жінку), *панна* (про незаміжню дівчину), – що найчастіше вжива-

ються в поєднанні з прізвищем, іменем, посадою чи родом занять, фахом чоловіка (наприклад, *пані докторова*) чи навіть рисою характеру: Наприклад, **Пані Ольга** *стоїть отак з ганчіркою в руці, заслухана в гомін дзвонів* (Керницький, 1952, с. 118). *Отак, то за сим, то за тим, і прощальний бенкет на честь пана Микити Посмітюха, переплітаний культурною гутіркою, а далі щиро-патріотичними піснями, протягнувся далеко поза північ* (Керницький, 1952, с. 70). – *А куди ж то «панна муха» так вичепурюється, а, краще може – для кого?* (Курдидик, 1993б, с. 11). *Зараз по весільному бенкеті, – розповідала пані докторова пані інженеровій, – прийшли до нас діти прощатися* (Керницький, 1973, с. 108).

Звертання *пан/пані* вживаються як самостійно, так і поширені прізвищем, іменем, посадою чи родом занять: Тадей Теліхович сказав: «Добрідень, **пані**», вона на мить зупинила на ньому великі зелені очі, трохи примружила їх, відповіла вогкими червоними устами «добрідень» і пішла... (Нижанківський, 1975, с. 42). – **Пане меценасе**, *може, я таки піду...* (Керницький, 1952, с. 120). *Але як сказати? Пані Стефо, чи пані Чарнецька?* (Нижанківський, 1975, с. 44). *Ваша правда, пане Фуфайка!* – *вела річ пані Варвара* (Керницький, 1952, с. 66).

Щодо ускладнених форм звертання, то найбільш вживаною є *пане добродію* як до знайомих, так і до незнайомих осіб: **Пане добродію**, *коням уже голови закрутилися* (Нижанківський, 1975, с. 42).

Н. Поліщук зазначає, що в українській мові звертання *пане (пані), добродію (добродійко)* широко використовували з XV ст. Спочатку так зверталися до високих осіб, а пізніше і до простих людей, виявляючи в такий спосіб

повагу (Поліщук, 1996, с. 134). В. Кононенко подає відмінності у використанні звертань *пан/пані* в різних регіонах України: на Сході вживання цих лексем закріпилося здебільшого в офіційно-діловій сфері (як звертання до іноземних гостей, високопосадовців, учасників зборів і засідань тощо), а на Заході ці звертання стали загальноприйнятими і вживаються на побутовому рівні. Тут їх можна почути у транспорті, школі, крамниці, на вулиці чи ринку. (Кононенко, 2002, с. 27). На підтвердження цієї тези свідчать приклади використання таких одиниць у нейтральній, а часом у дружній чи фамільярній тональності, де вживають зменшено-пестливі форми імен: *Так-то так, пане Микитуню!* – сказала вона, просльозившись (Керницький, 1952, с. 66). До групи осіб використано такі звертання, як *панове, панство*: – *Велл, панство, то не може бути!* (Керницький, 1952, с. 105). – *Що з вами, панове?* – питає *Волтер* (Керницький, 1952, с. 107).

Оскільки аналізовані тексти були написані вже в еміграції, спостерігаємо також використання іншомовних звертань, таких як *містер* чи *місс*: *Вона постукала кулаком у найближчу спину*:

– *Гей, містер!* Зробіть місце, ви вже досить насталися (Нижанківський, 1975, с. 33). Натомість герої повісті демонструє свою мовну стійкість і послідовність та продовжує звертатися на *пані*: *Вибачте, пані, діти – наше майбутнє* (Нижанківський, 1975, с. 33).

Ввічливі форми називання *містер/місс* найчастіше поєднуються з іншомовними прізвищами: *Золотко мое, ви знаєте, хто дзвонив? Містер Джонс!* (Керницький, 1952, с. 120). *Думаю, що наша секретарка, місс Бетсі, чи Пенсі, не буде сердитись на мене за те, що я позичив ці квіточки з її столика, для вшанування такої okazji...*

(Керницький, 1952, с. 122). У такий спосіб авторам вдається розрізняти українське середовище й американське, використовуючи різні етикетні формули звертання.

Вдаються письменники до англізмів у своїх текстах головню тоді, коли зображують події на еміграції, адже на вулиці можна почути змішування обидвох мовних кодів, про що свідчить такий фрагмент з повісті Б. Нижанківського «Свято на оселі»: *Хтось проходить поруч, щось говорить, до когось, то по-англійськи, то по-українськи* (Нижанківський, 1975, с. 37).

Найчастіше автори інкорпують у свої тексти варваризми, щоби відтворити чужоземне середовище: *овертайм* (англ. overtime – понаднормово, додатковий час), *гайскул* (англ. high school – вища школа), *бартендер* (англ. bartender – працівник бару), *олд фешен* (англ. old fashion – старомодний), *корнер* (англ. corner – кут, кутовий), *лоер* (англ. lawyer – адвокат, юрист), *джус* (англ. juice – сік; перен. молодий, недосвідчений), *каледж* (англ. college – вищий навчальний заклад у США, Великій Британії та інших країнах), *авсайд* (англ. offside – збоку, за межами майданчика): *А я ж працюю шість днів у тижні, **овертайми**, і чекаю на неділю, як каня на дощ, і завжди мені здається, що щось важливе станеться, що матиму якесь щастя, а яке – сам не знаю* (Нижанківський, 1975, с. 9). *Вона йому і варене, і печене, в хаті чистенько, діти чемненькі, вже вчаться **в гайскулі*** (Нижанківський, 1975, с. 10). *Такий самий **лоер**, як і я, з тією тільки різницею, що він генгстер, а я – порядний чоловік, або – дурень, іншими словами. Ну, він, нічого собі, симпатичний таліянчик, молодий **джус**, має всього тридцять років* (Керницький, 1952, с. 123). *Моя сестра має такого самого внука, але трохи більшого, він учитесь в **каледжі**.*

(Нижанківський, 1975, с. 34). *Стійте авсайд*. А ти, дзюбику, тримайся бабуні (Нижанківський, 1975, с. 34). В аналізованих текстах відбувається і граматична адаптація лексичних одиниць, де запозичується тільки корінь, як-от у слові *лайкувати* ‘подобатися’ (від англ. *to like* – подобатися): *Як ви його «лайкуете»?* (Керницький, 1952, с. 122).

Уживають герої також англізми на позначення їжі та напоїв: *гамбургер, гатдог, айскрім*: *Він уже з’їв гамбургера, гатдога, випив дві кока-коли, з’їв ванілевий айскрім, лазив на лупу за вивіркою, тричі купався, раз захлиснувся аж занудило* (Нижанківський, 1975, с. 44). Лексеми *гамбургер, гатдог* не мають відповідників в українській мові, оскільки було запозичено реалію разом із найменуванням, проте *айскрім*, тобто морозиво, в міжвоєнному Львові найчастіше називали *льоди*. Нові реалії вимагають також нових найменувань алкогольних напоїв, де назви здебільшого запозичені з англійської: *Мілько Диригула мав у своєму віданні все, чого забажає спражена душа: для вибагливих мартел три зірки – дві пляшки, геннесі – три пляшки, ремі мартін – одна пляшка, а джін, скатч, рай віскі, чиста, сливовиця – прошу дуже, можна пити, як воду* (Нижанківський, 1975, с. 13), тоді як у львівських текстах найпоширенішими були такі назви на позначення горілки: *баюра* ‘горілка’, *бонг* ‘очищений нерозведений спирт’, *закріплювана* ‘горілка’, *люра* ‘горілка поганої якості’, *молоко від скаженої корови* ‘горілка’, *монополька* ‘горілка’, *моцна* ‘горілка’ та ін. (Підкуймуха, 2020, с. 143).

Найчастіше з-поміж англізмів герої «Дванадцятки» вживають одиниці, характерні саме для розмовного стилю: *велл* (англ. *well* – що ж), *окей* (англ. *okay* – гаразд),

тейк іт ізі (англ. take it easy – розслабся, не бери близько до серця) тощо. Саме їх найшвидше переймають носії інших мов, оскільки такі слова не вимагають особливих знань англійської, їх найчастіше можна почути в середовищі американців чи канадців: ... *Славко Болінський поклав Діонісієві Сорочці дві долони на груди: – Тейк іт ізі, Дизю* (Нижанківський, 1975, с. 24). *Велл, є питання, на які найкраще відповідає історія* (Нижанківський, 1975, с. 27). *Дмитрик-дзюбик глянув на бабуню, потім на трохи посоловілі очі:*

– *Кока-кола.*

Трохи посоловілі очі моргнули:

– *Окей* (Нижанківський, 1975, с. 34).

Часом помітні розбіжності в транслітеруванні одного й того ж слова. Так, кожен автор у свій спосіб подає на письмі етикетну формулу вибачення: *сорри, саррі* (від англ. sorry – пробачте, перепрошую): – *Ой сорри.* (Курдидик, 1993б, с. 16). *Саррі...* (Керницький, 1952, с. 123).

Окрім варваризмів й екзотизмів, у текстах трапляються також кальки, наприклад, *хмародер* (від англ. skyscraper – дуже високий багатоповерховий будинок): ...*скупердяга з нього такий, що за цента полізе сходами на хмародер, щоб не платити кводра за елевейтор...* (Курдидик, 1993б, с. 15).

Англізми автори вживають часом тільки в мові своїх персонажів – як українців, так і американців за походженням, проте навіть у такому разі намагаються дистанціюватися від варваризмів і вказати, що ці слова чи вирази перебувають поза системою української літературної мови, беручи ці одиниці в лапки: – *Ти не чув про мій «кейс» з ногою? – питає мене під час такої недільної несподіванки мій приятель Микола Кишка* (Курдидик, 1993б,

с. 5) Вертався я з товариством з-над моря «басом» (Курдидик, 1993б, с. 6). Вже в амбулянсі негр і домовляється зі мною: – Я тобі поміг зробити «клір кейс», але пам'ятай, твої гроші йдуть на три частини, тобто адвокатові, тобі і мені (Курдидик, 1993б, с. 6). – У мене й добре складалося, залишилося ще з тиждень «вакейшина» ... (Курдидик, 1993б, с. 16). І тому, що мої «ченси» на замітність рівнялися «зеро», я під час мого гостювання на Союзівці прийняв зовсім іншу тактику (Курдидик, 1993б, с. 21), де кейс (від англ. case) 'конкретний випадок, справа', бас (від англ. bus) 'автобус', клір кейс (від англ. clear case) 'чіткий, конкретний випадок', вакейшин (від англ. vacation) 'відпустка, відпочинок', ченси (від англ. chances) 'шанси', zero (від англ. zero) 'нуль'.

Деякі герої текстів «Дванадцятки» намагаються дистанціюватися від англізмів, підкреслюючи, що ці одиниці характерні тільки для англомовного середовища (як тут кажуть) й одразу подаючи український відповідник, як-от сюрпрайс – несподіванка: – Для мене, – розповідала потім письменниця, – це був, **як тут кажуть, сюрпрайс, несподіванка**, що представниця молодого покоління, на яке так усі нарікають, не тільки прочитала мою книжку, але й під впливом цієї лектури сама ступила на літературну стежку і пише по-українськи (Керницький, 1973, с. 35).

Ще один із варіантів продемонструвати дистанцію і вказати на іншомовне походження лексичних одиниць – подати англійське слово мовою оригіналу. У такий спосіб лексема вибивається із загальної структури тексту і постає «чужою», «іншою», а вживання таких одиниць видається неприйнятним, оскільки найчастіше можна дібрати відповідник:

– Мамо, – сказала дочка, – ми обоє з Юрком дуже дякуємо тобі і татові за таке гарне весілля, яке ви нам зробили, але я маю до тебе ще одне прохання... Зроби нам ще один *favour*.

– *Ласку*, несміливо і не дуже впевнено поправив зять (Керницький, 1952, с. 108).

Порушують письменники і питання мови та патріотизму: для них недозволеним і незрозумілим є перехід на англійську, а тому таких людей можна вважати тільки позірним патріотами: *Він мені про патріотизм! Дасть десять долярів річного національного датку і ходить, як посмарований маслом! А діти по-англійськи, гадем!* (Нижанківський, 1975, с. 25).

Висновки

У цьому дослідженні увагу зосереджено на еміграційній прозі письменників літературного угруповання «Дванадцятка». Проведений аналіз демонструє, що використання одиниць західноукраїнського варіанта літературної мови зумовлене, з одного боку, контекстом Львова, який зображують і за яким ностальгують герої текстів, а з іншого – тяглістю мовної традиції, адже в діаспорі вдалося зберегти ту лексику, що її на периферію мовної системи перемістила більшовицька репресивна машина.

Використання англізмів у аналізованих творах свідчить про вплив середовища на формування ідіостилю письменника, а також дає змогу відтворити події на північноамериканському континенті. І хоча автори намагаються дистанціюватися від запозичень, беручи їх у лапки чи подаючи український відповідник, ці лексичні одиниці допомагають зобразити мовний портрет емігранта.

Уживання тієї чи тієї лексики зумовлене специфікою літературних текстів. У збірці оповідань «Два кулемети» Я. Курдидик вдається до специфічної військової термінології та військового жаргону, аби максимально точно зобразити події Другої світової війни та передати дух повстанського руху.

Ця праця може послугувати для наступних розвідок, присвячених українським еміграційним текстам різних поколінь, доступ до яких стає можливим завдяки відкритим ресурсам, зокрема в бібліотеці Українського бібліотечного товариства в Торонті.

Список використаних джерел

- Керницький, І. (1973). *Будні і неділя. Новелі, гуморески, фейлетони*. Нью-Йорк.
- Керницький, І. (1958). *Герой передмістя*. Нью-Йорк: Видавниче товариство «Книгоспілка».
- Керницький, І. (1952). *Перелетні птахи. Довші та коротші, менше й більше веселі історії, в краю, на скитальщині і на гостинній землі Вашингтона написані (1942–1952)*. Нью-Йорк: Видавництво Юрія Тищенка.
- Курдидик, А. (1977). *Записки з буднів*. Вінніпег: Видавництво «Тризуб».
- Курдидик, Я. (1954). *Два кулемети (з вояцького бльоکنоту)*. Нью-Йорк.
- Курдидик, Я. (1955). *Етюди (мініатюри)*. Торонто: Видавництво: «Наша слава».
- Курдидик, Я. (1993а). *Розмова зі смертю. Новели й оповідання*. Торонто: Видавництво: «Наша слава».
- Курдидик, Я. (1993б). *То не так як вдома*. Торонто: Видавництво: «Наша слава».
- Нижанківський, Б. (1975). *Свято на оселі*. Нью-Йорк.
- Тарнавський, З. (1964). *Дорога на Високий Замок*. Торонто; Детройт.

Список використаної літератури

- Гірняк, С. (2018). *Соціолект галицької інтелігенції у формуванні норм української літературної мови (кінець XIX – початок XX століття)*. Дрогобич: Посвіт.
- Горбач, О. (2006). *Арго в Україні*. Львів: Інститут мовознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.
- Гофенедер, Ф. (2010). Радянська мовна політика в Україні. Переклади творів Леніна українською 1930-х та 1950-х рр. *Дивослово (Українська мова й література в навчальних закладах): науковометодичний журнал*, 4, 37–47.
- Ґабор, В. (2006). До історії львівської літературної групи «Дванадцятка». In *«Дванадцятка»: Наймолодша львівська літературна богема 30-х років XX ст.: Антологія урбаністичної прози* (с. 13–29). Львів: ЛА «Піраміда».
- «Дванадцятка»: Наймолодша львівська літературна богема 30-х років XX ст.: Антологія урбаністичної прози* (2006). (авт. проекту Василь Ґабор). Львів: ЛА «Піраміда».
- Жлуктенко, Ю. (1990). *Українська мова на лінгвістичній карті Канади*. Київ: Наукова думка.
- Ковальова, Г. (2009). Опозиція «свій – чужий» при формуванні національної ідентичності в контексті глобалізації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: *Філософія*, 5, 84–91.
- Кононенко, В. (2002). Регіональний аспект загальнонародного. *Урок української*, 9, 27–29.
- Львівський словник (2006). In *«Дванадцятка»: Наймолодша львівська літературна богема 30-х років XX ст.: Антологія урбаністичної прози* (с. 331–336). Львів: ЛА «Піраміда».
- Муромцева, О. (2004). Західноукраїнська мовно-літературна практика. In *Українська мова. Енциклопедія* (с. 198–199). (Редкол.: В. Русанівський, О. Тараненко, М. Зяблюк та ін). Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана.
- Підкуймуха, Л. (2016). Лексика західноукраїнського варіанта літературної мови в мовленні діаспорян Канади (за матеріалами книги «Незвичайні долі звичайних жінок. Усна історія XX століття»). *Збірник матеріалів IV міжнародної*

науково-практичної конференції «Українська мова у світі». Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 208–215.

- Підкуймуха, Л. (2016). *Лексичний склад західноукраїнського варіанта літературної мови (на матеріалі художніх текстів львівських письменників першої пол. ХХ ст.)*: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Інститут української мови НАН України, Київ, Україна.
- Підкуймуха, Л. (2020). *Мова Львова, або коли ї батяри говорили*. Київ: Кліо.
- Підкуймуха, Л. (2013). Специфіка лексикографічної практики радянської доби щодо західноукраїнської лексики (на матеріалі текстів письменників літературного угруповання «Двадцятка»). *Дослідження з лексикології і граматики української мови*, 14, 87–94.
- Поліщук, Н. (1996). Пан, товариш, добродій. *Культура слова*, 46–47, 132–138.
- Присяжнюк, Л. (2007). *Свій/чужий в образній системі романів Г. Гріна: семантико-когнітивний аспект*. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна.
- Ренчка, І. (2018). *Лексикон тоталітаризму*. Київ: Кліо.
- Статєєва, В. (2009). Нові дослідження з регіональної історії української літературної мови (Буковина). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Філологія, 20, 27–37.
- СУМ – *Словник української мови: В 11 томах* [І. Білодід (гол. ред.) та ін.]. Т. 1: А–В. Київ: Наукова думка, 1970; Т. 9: С. Київ: Наукова думка, 1978.
- Тараненко, О. (2003). Мова української західної діаспори і сучасна мовна ситуація в Україні (на загальнослов'янському тлі). *Мовознавство*, 12, 63–99.
- Ткач, Л. (2007). *Українська літературна мова на Буковині в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Ч. 2: Джерела і соціокультурні чинники розвитку*. Чернівці: Книги ХХІ ст.

- Ткач, Л. (2000). *Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст. Ч. 1: Матеріали до словника*. Чернівці: Рута.
- Українське бібліотечне товариство в Торонті. URL: <https://tula-online.org/uk/about>
- Хобзей, Н., Сімович, О., Ястремська, Т. & Дидик-Меуш, Г. (2012). *Лексикон львівський: поважно і на жарт*. (2012). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.
- Шевельов, Ю. (2003). *Внесок Галичини у формування української літературної мови*. Київ: Вид. дім «КМ Академія».
- Яворська, Г. (2015). Мова війни як складова конфлікту (шляхи трансформації українського медійного дискурсу). В *Стратегії трансформації і превенції прикордонних конфліктів в Україні. Збірка аналітичних матеріалів*. Львів: Галицька видавнича спілка.
- Haleta, O. (2010). Anthologizing of Tradition: Lviv as the Imagined Ukrainian Literary City of 1930. In *Art History and Criticism, special issue 'The Past is Still to Change: Performing History from 1945 to the Present'*. Kaunas, 115–120.
- Hudyma, Kh. (2011). Ukrainian language in Canada: From prosperity to extinction? *Working Papers of the Linguistics Circle of the University of Victoria*, 21, 181–189.
- Hull, G. & Koscharsky, H. (2014). *Western Ukrainian and Standard Ukrainian. A Learner's Guide to Lexical Differences*. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy Publishing House.
- Nedashkivska, A. (2018). Identity in Interaction: Language Practices and Attitudes of the Newest Ukrainian Diaspora in Canada. *East/West: Journal of Ukrainian Studies*, 5 (2), 111–147.
- Yuval-Davis, N. (2010). Theorizing Identity: Beyond the 'Us' and 'Them' Dichotomy. *Patterns of Prejudice*, 44 (3), 261–281.